

” En by skal være
sådan at en lille dreng
kan gå rundt i den og
finde ud af hvad han
vil bruge livet til ”
Louis Kahn, arkitekt

8 dogmer

Fremtidens bæredygtige byer og bygninger KIBS seminar 27.08.09

3 slags bæredygtighed :

- Social bæredygtighed, sundhed
- Økonomisk bæredygtighed
- Miljømæssig bæredygtighed

20% af os bruger 80%

80% - resten har derfor 20%

Det Økologiske Råd

En bæredygtig klode kræver kvalitativ vækst i stedet for kvantitativ:

ET GODT LIV NU OG I FREMTIDEN

1. En bæredygtig kultur hvor vi opfylder vores behov uden at belaste naturgrundlaget
2. En bæredygtig energiforsyning baseret på vedvarende energikilder
3. Et kredsløb, hvor ressourcerne recirkuleres

Miljørigtigt - klimarigtigt – energirigtigt

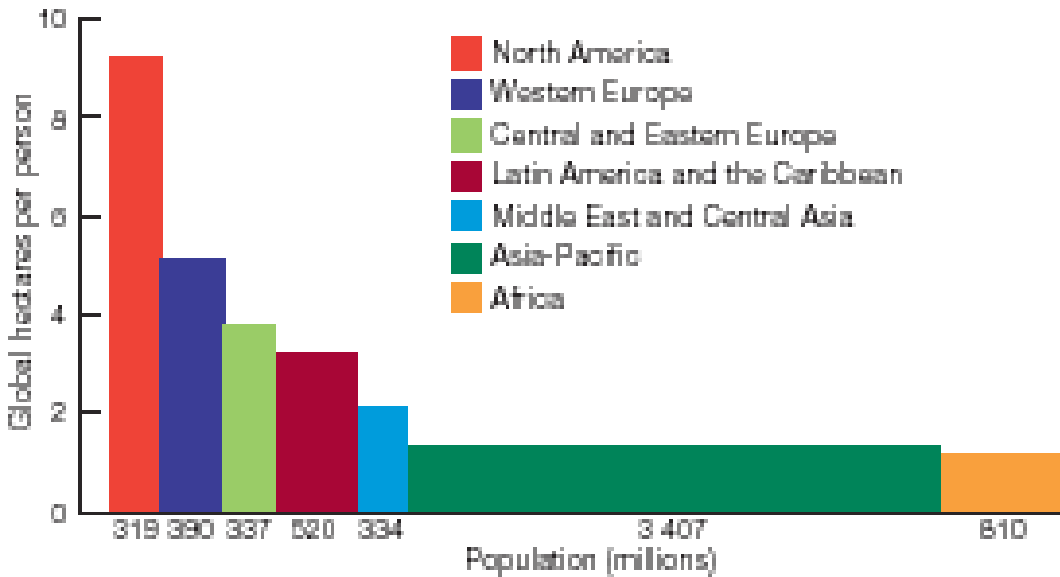
Økohus 99 , Århus
Tegnestuen Vandkunsten

Byggepanelet (www.byggepanel.dk) prioriterede i 2001 i
”Handlingsplanen for en bæredygtig udvikling i byggesektoren”:

- 1. Energiforbruget og dets miljøeffekter**
  - 2. Materialeforbrug og begrænsning af affaldsdannelse**
  - 3. Forbrug af sundheds- og miljøbelastende stoffer**
- Den Grønne Bygherrevejledning tilføjer endnu et vigtigt fokusområde
- 4. Beskyttelse og styrkelse af naturressourcer**

Det økologiske fodtryk

Fig. 17: ECOLOGICAL FOOTPRINT BY REGION, 2001

Det areal som skal bruges for at producere den føde og de fibre du har brug for .
Og det areal som er nødvendigt for at absorbere dit affald og give plads til din infrastruktur

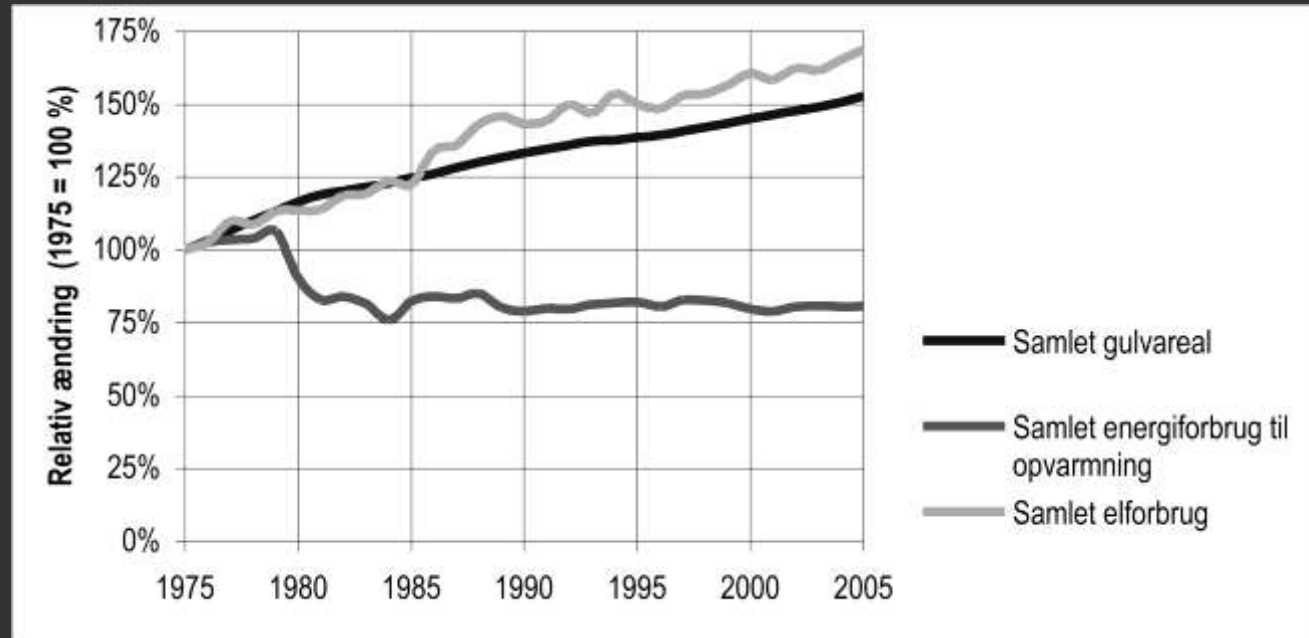
Danmark er nr. 9   6,5 Ha
USA er nr.1   10 Ha
Namibia bruger   1,5 Ha

Vi har i gennemsnit   2 Ha

Behov for flere jordkloder !!!

Fokus på energi – klima – CO₂

40 % af Danmarks samlede energiforbrug ligger i byggesektoren

Fra Kyoto til Copenhagen ???????

Danmark skal reducere det årlige CO₂ udslip med 21% af 1990 niveau inden 2012 – og det kniber vældigt !

Vi bør og vi kan reducere det årlige udslip med 90% - 100%

MIT 2009:

Den globale middeltemperatur stiger dobbelt så hurtigt som forventet i 2003

Energioptimering – hvor langt skal vi ?

Olie i EU i dag
45% fra Mellemøsten
36% fra Rusland i
2030 er 90% import

Gas i EU i dag
40% fra Rusland
2030 >60% fra Rusland
2030 er 80% import

EU Parlamentet 2009:

”Energineutrale bygninger fra 2017 ”
Forslag til beslutning i Kommissionen i dec 09

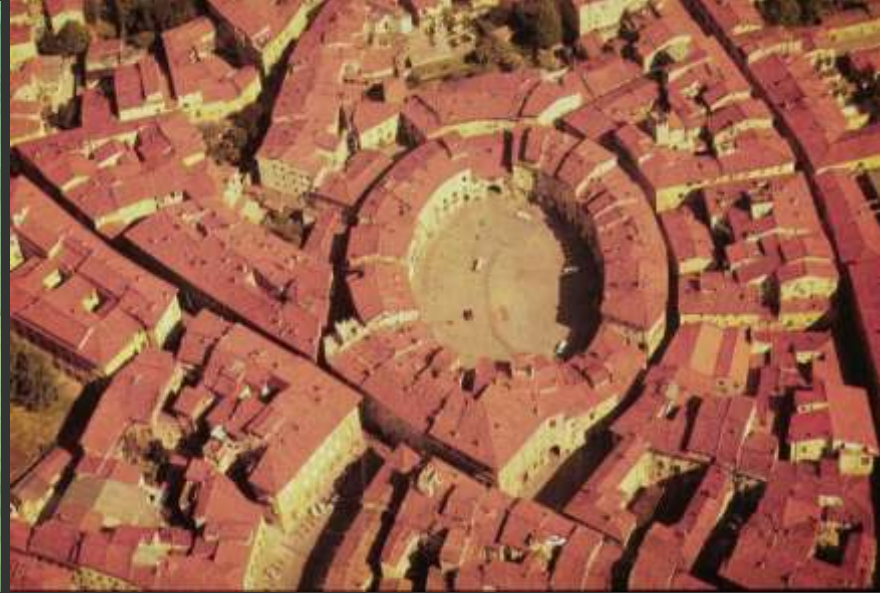

8 dogmer der fastholder et helhedssyn

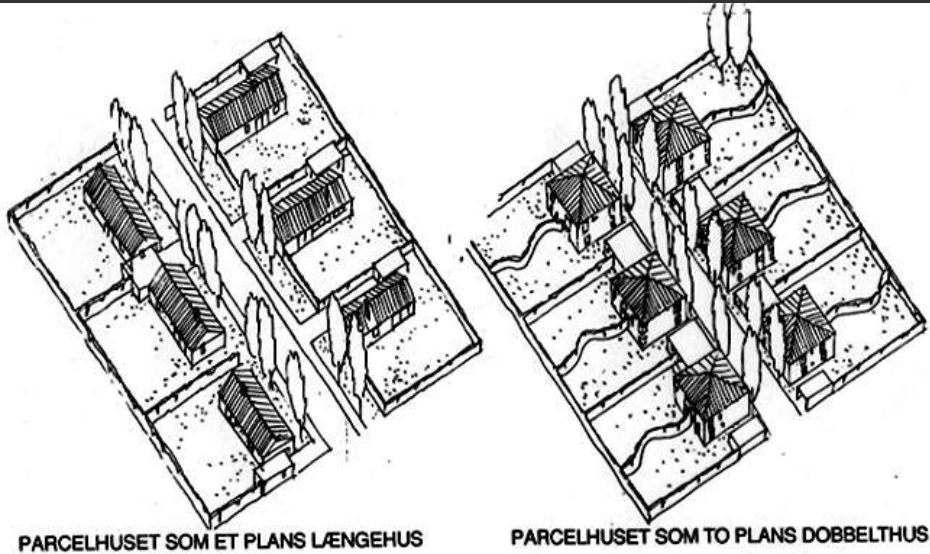
1. Minimum arealforbrug
2. Mindre transport
3. Blandede funktioner
4. Historiens spor
5. Sundhed
6. Bynatur
7. Lukkede cirkler
8. Energieneutralitet

Den gode by

1. Minimum arealforbrug

- byen skal fortættes i stedet for at inddrage nye landområder, - byen bliver oplevelsesrig og mindre ressourceforbrugende, mindre transportkrævende

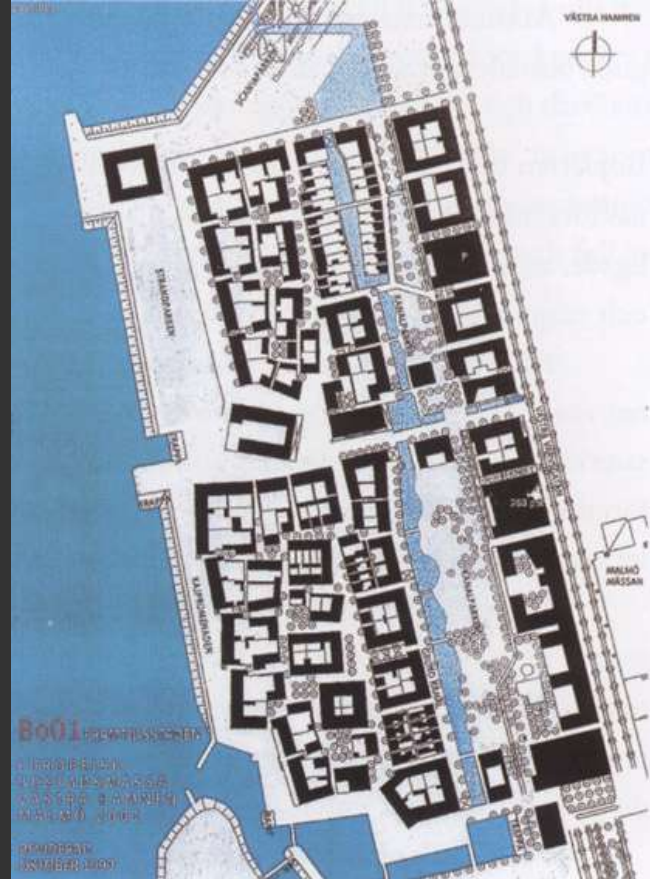
Private boliger 2 x 4 passivhuse

- 8 boliger i 2 huse
- private haver / terrasser
- 13,5 kWh/m²/år rumvarme
- solvarmeanlæg på taget
- jordvarme plus træpillefyr

Bo01 Malmö Sverige

- Min. arealforbrug
- Vedvarende energi
- Bio faktor + økopoint
- Affaldssortering

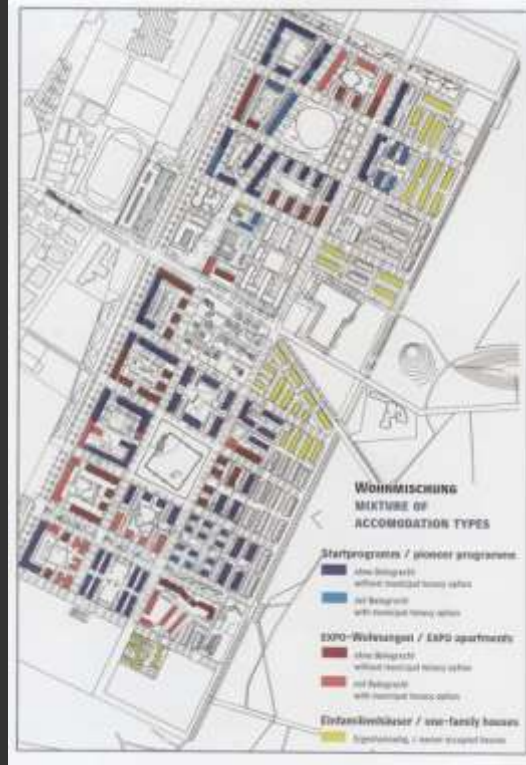
Hammarby Sjöstad, Sverige

- Min. arealforbrug
- Vedvarende energi
- Naturindhold
- Lukkede kredsløb

Kronsberg Hannover, Tyskland

- Passiv huse
- Naturindhold
- Off. transport

Tæthed i human skala – og kinesisk megaskala

Forskerby Odense: ca 120% bebyg.
SLA, CFMT, Alectia 2009

En Arup vision of Dongtan China – green city for millions

2. Mindre transport – planlægning og adfærdsændringer

I Hasselt, Belgien prioriterer man byrum og mennesker og har gratis busser i centrum

– hellere god offentlig transport og gode cykelruter end flere vejudlæg

Infrastruktur, kollektiv transport

Malmö busser körer på biogas

3. Blandede funktioner

– erhverv, institutioner og boliger i harmonisk sammenhæng giver mindre transport og større oplevelser i byen

4. Historiens spor

- giver kontinuitet og sammenhæng

5. Sundhed

– byens udeklima og indeklima skal være sundt, farlige stoffer udfases og mulighed for at bruge kroppen prioriteres

6. Bynatur

- planter kan forbedre byens mikroklima, og give mennesker psykisk og fysisk velvære

God biofaktor

Se www.sbi.dk

7. Lukkede cirkler

Cradle to cradle

Genbrug af materialer

Gaudi:
Parc Guell,
Barcelona,
Spanien

Hundertwasser

Hübner:
Fritidsklub,
Stamheim,
Tyskland

Genbrug af bygninger

Kollegium Oslo
Norway

Grønt kontorhus

Skibs skruer fabrik Altona, Tyskland

8. Energieneutralitet – klimaoptimeret byggeri

Nyere parcelhuse ejerbolig gennemsnit til opvarmning 2004: 139,9 kWh/m²/år

Nyt parcelhus – energiramme 85 kWh/m²/år
– men hvor mange m² ?

Østrig passivhus ark. Unterrainer
<15kWh/m²/år til opvarmning

– den billigste energi er den sparede energi !!

Udfordringer globalt : CO₂ reduktion - klimaforandringer

2007 AU: støttet boligbyggeri passivhusstandard

2008 DK: LE1 og LE2 frivillige rammer generelt indført med BR08

2010 DK: Rammer for dansk passivhus standard – bedre end LE1

2010 DK: LE 2 bliver standardkrav (Teknologirådet anbefaler LE1)

2015 DK: LE 1 bliver standardkrav

2016 GB: alt nyt byggeri skal være CO₂ neutralt

2020 F: alt nyt byggeri skal være energipositivt

2020 DK: alt nyt byggeri skal bruge 75% mindre energi end i dag !!

BR08 energirammer definerer rammer for max tilført bruttoenergi:

- opvarmning
- varmt brugsvand
- ventilation
- køling
- elforbrug (i boliger kun basisdrift) x 2,5

Energirammer nybyggeri boliger (ex 150m²)

Standard boliger $70 + 2200 : A = 85 \text{ kWh/m}^2/\text{år}$

Lavenergiklasse 2 $50 + 1600 : A = 61 \text{ kWh/m}^2/\text{år}$

Lavenergiklasse 1 $35 + 1100 : A = 42 \text{ kWh/m}^2/\text{år}$

Passivhusstandard $17,5 + 550 : A = 21 \text{ kWh/m}^2/\text{år}$

BOLIG+ $< 0 \text{ kWh/m}^2/\text{år}$

Energi og arkitektur

passivhusstandard nybygget
børnehave i Wien
rækkehuse i Dornbirn

Passivhus standard,
håndværkerudgifter excl. moms ca. kr.
13.400/m²

Kondenserende gaskedel og
solvarmeanlæg, grønt tag

Mont Cenis – byens hus i Herne, Tyskland,
bibliotek, uddannelser, restaurant, udstillinger, elproducent

Klyngehuse i Batchuns, Østrig arkitekt Walter Unterrainer

- 6 boliger på 1275 m² grund
- Træ elementbyggeri
- 420 mm cellulose+ 50 mm kork
- Passivhus: 12 kWh/m²/år
- Kompaktagregat m. genvinding og jordvarmepumpe
- ingen suppl. varmekilder

- 70% genvinding, varmepumpe jordkanaler og biomasse
- hybrid ventilation
- flyvingeeffekt
- udvendig solafskærming
- vinduer $U = 0,76$

Skole i Klaus, Østrig

Passivhusstandard målt $12 \text{ kWh/m}^2/\text{år}$
Gennemsnit 2004
i dansk kommune $147 \text{ kWh/m}^2/\text{år}$

Renovering – en arkitektonisk udfordring

Renoveret skole i Schwanenstadt,
Østrig passivhusstandard

Energiudgift ændret fra 25.000 til 5.000
euro/år samtidig med at arealet er udvidet.

Fra 165 til 14 kWh/m²/år

Indeklima optimeret

Træpillefyr, vinduer total $U=0,74$,
genbrugs mineraluld

Boligforeningen Ringgården, Lærkehaven, Lystrup: Herzog + Partner og Kaiser Development Tyskland

Sustainable Housing in Europe SHE

- Industriel prefabrikation
- Bebyggelsesplan tilpasset stedet

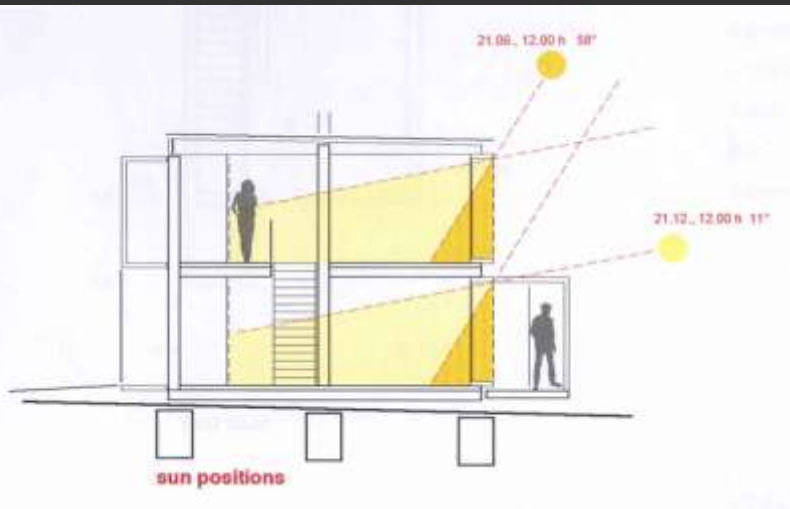
Konstruktion – minimum energibehov

- B1 og B2 total energiramme 44 kWh/m²/år LE1
- B3 total energiramme 57 kWh/m²/år LE2
- Optimeret isolering (425-450 mm mineraluld)
- FSC mærket træ , lærk beklædning og Prodema Baq på gavle
- Tæthed målt til snit 0,8 l/s/m² ved 50PA
- Fjernvarme ført under hus, retur under loft

1. Mindst muligt energibehov
2. Effektiv energiteknik
3. Vedvarende energikilder

Konstruktion - passiv sol - dagslysoptimering

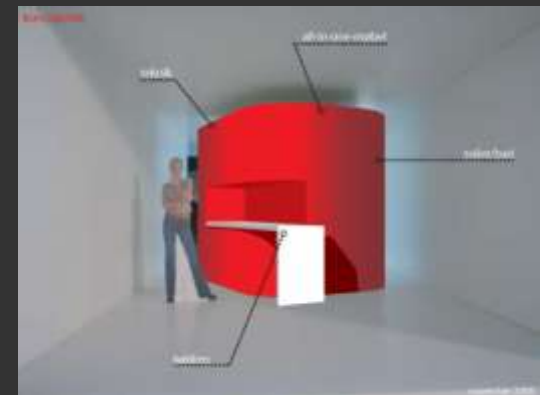
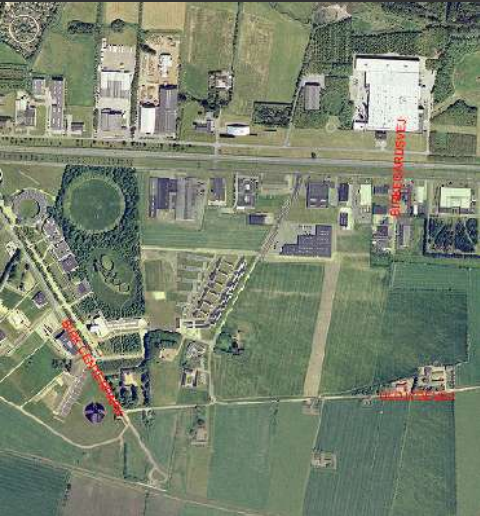

- Udvendig manuelt betjente skodder
- Vinduer 3 lags nord $U= 0,66$
- Vinduer 2 lags syd og vest $U= 1,18$
- Træ –alu vinduer, ruder med varm kant
- Rumhøje vinduer, dagslysfaktor 4-7
- PCM akkumulering i lofter
- Naturlig ventilation + mek. udsugning

Boligselskabet Fruehøjgaard, Herning - bygherre med ambitioner

AKTIVE PASSIVBOLIGER FOR UNGE H2College

- Smuk arkitektur
- Energioptimeret byggeri – passivhusstandard
- Vindenergi lagret i brint
- Kvalitet via optimeret integreret proces
- Et "Plusprojekt"

Næste skridt er det energineutrale hus konkurrence februar – juni 2009

- Energinetral både på energi til drift af huset og til drift af den teknik vi har i huset (TV, køleskab, belysning, boremaskiner m.m. ca 1700 kWh/år) - Huset bruger energi – men meget lidt – max LE1
- Intelligent og betjeningsvenligt
- Fleksibelt i brug og over tid
- Godt og sundt indeklima
- Høj arkitektonisk kvalitet

Bæredygtige byer og bygninger

1. Minimum arealforbrug
2. Mindre transport
3. Blandede funktioner
4. Historiens spor
5. Sundhed
6. Bynatur
7. Lukkede cirkler
8. Energieneutralitet

Den gode "grønne" by – JA - hvis:

- Folketinget skaber rammebetingelserne
- Lokale politikere træffer visionære beslutninger
- Embedsmænd, rådgivere og entreprenører bruger tilgængelig viden

En win – win – win situation

8 dogmer for bæredygtige byer og byggeri

Rie Øhlenschläger arkitekt m.a.a. AplusB rådgivning om Arkitektur og Bæredygtighed e-mail: rie@AplusB